

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งของประเทศไทย ผู้มาตรฐานสากลพบว่า ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยในปัจจุบัน อยู่บนรากฐานของระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแบบเสรีนิยมซึ่งเป็นแนวคิดที่ทันสมัยในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 โดยได้มีการนำแนวคิดแบบสมัยใหม่มาปรับเข้ากับกระบวนการพิจารณาคดีของไทยที่สืบทอดมาจากกฎหมายไทยดั้งเดิม เพื่อให้เหมาะสมแก่กาลสมัย สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง และความต้องการในสังคมไทย แต่เป็นที่ทราบดีว่าการดำเนินการปฏิรูปกฎหมายดังกล่าวอาศัยสภาพแวดล้อมทางสังคม ประสิทธิภาพของหน่วยงานของรัฐ องค์ความรู้ด้านการจัดการ และทางเทคโนโลยีเท่าที่เป็นอยู่ในยุคปลายศตวรรษที่ 19 เป็นรากฐานสำคัญ

ภายหลังจากทำการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลไทยครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ.2477 แล้วได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทั้งสิ้น 24 ครั้ง มีการออกกฎหมายใหม่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยแบ่งแยกคดีแพ่งออกเป็นประเภทต่างๆ คือ คดีชำนาญพิเศษ คดีพิเศษ และคดีผู้บริโภค รวมทั้งมีการจัดทำรัฐธรรมนูญและแก้ไขพระธรรมนูญศาลยุติธรรมอันมีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการอุทธรณ์ฎีกาจากระบบสิทธิในการอุทธรณ์ฎีกาไปเป็นระบบอนุญาตให้อุทธรณ์ฎีกา การปรับปรุงแก้ไขระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งของไทยเรื่อยมาดังกล่าวนี้เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งโดยใช้วิธีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในบางเรื่องบางประเด็นซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับวิธีปฏิบัติหรือแก้ไขถ้อยคำให้ชัดเจนขึ้นเท่านั้นหรือเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องและการออกกฎหมายใหม่โดยมิได้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นแกนกลาง

การปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งของไทยที่ผ่านมาจึงเป็นการตอบสนองความต้องการปรับปรุงระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของสังคมไทยในลักษณะของการใช้เครื่องมือมากกว่าที่จะเป็นลักษณะของการแก้ไขปัญหาโดยใช้ข้อความคิดในเชิงระบบระบบดังเช่น

การปฏิรูปของต่างประเทศทั้งในระดับประเทศ เช่น อังกฤษ เยอรมนี ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น และในระดับระหว่างประเทศ คือ สภาแห่งยุโรป (Council of Europe) สหภาพยุโรป (European Union/EU) และสถาบันอเมริกันและสถาบันระหว่างประเทศเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกฎหมายเอกชน (ALI-Unidroit)

ในการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งระดับประเทศนั้น อังกฤษได้ดำเนินการปฏิรูปครั้งใหญ่จากรายงานของ Lord Woolf (Lord Woolf's Report) โดยในปีค.ศ.1994 Lord Chancellor แต่งตั้งให้ Lord Woolf ผู้พิพากษาอาวุโสสูงสุดคนหนึ่งของอังกฤษดำเนินการทบทวนข้อบังคับวิธีพิจารณา ข้อมูล และความเห็นจากผู้ประกอบวิชาชีพในกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งและนักวิพากษ์วิจารณ์ รวมทั้งกำหนดวิธีการซึ่งมีประสิทธิภาพในการตัดค่าใช้จ่ายลดความซับซ้อนของข้อบังคับและตัดความแตกต่างที่ไม่จำเป็นของแนวปฏิบัติและวิธีพิจารณาของศาลต่างๆ โดยมีการจัดพิมพ์รายงานขั้นกลาง (Lord Woolf's Interim Report) ในเดือนมิถุนายน ปี ค.ศ.1995 และรายงานขั้นสุดท้าย (Lord Woolf's Final Report) ในเดือนกรกฎาคม ปี ค.ศ.1996 ใช้ชื่อว่า การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Access to Justice) ปรากฏว่ามีข้อเสนอมากกว่า 300 ข้อ Lord Woolf เสนอปัญหาและสาเหตุของปัญหาโดยภาพรวมของกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งของอังกฤษว่า ปัญหาสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งในปัจจุบัน คือ มีค่าใช้จ่ายมาก มีความล่าช้า และมีความสลับซับซ้อน ซึ่งทั้ง 3 เรื่องนี้มีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน และเกิดจากธรรมชาติที่ควบคุมไม่ได้ของกระบวนการดำเนินคดี โดยเฉพาะการไม่มีความรับผิดชอบของศาลที่ชัดเจนในการบริหารจัดการคดีแต่ละคดีหรือในภาพรวมของการบริหารศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง ในการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง Lord Woolf มีข้อเสนอแนะว่าหลักการจำนวนมากที่ระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งควรมีเพื่อเป็นประกันการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมระบบนั้น ควรจะยุติธรรมในผลของการอำนวยความสะดวกยุติธรรม เป็นธรรมในวิธีการที่ปฏิบัติต่อผู้ดำเนินคดี เสนอวิธีพิจารณาที่เหมาะสมด้วยค่าใช้จ่ายที่สมควร ดำเนินการกับคดีด้วยความรวดเร็วพอสมควร เป็นที่เข้าใจได้แก่ผู้ใช้ ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้ ให้ความแน่นอนมากเท่ากับธรรมชาติของคดีนั้นๆ และมีประสิทธิภาพโดยมีทรัพยากรและการจัดระบบที่เพียงพอ

เยอรมนี ทำการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งซึ่งถือว่าเป็นการยกเครื่องประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของเยอรมนี ได้แก่การปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งในปี ค.ศ.2001 ซึ่งเป็นการปฏิรูปที่ได้รับการออกแบบเพื่อให้ระบบศาลยุติธรรมเยอรมนีพร้อมที่จะ

ต่อสู้กับปัญหาด้านความขาดแคลนทางการเงินและทรัพยากรบุคคลในศตวรรษที่ 21 การปฏิรูปครั้งนี้มีเป้าหมายในภาพรวมเพื่อเสริมประสิทธิภาพและความโปร่งใสโดยการทำให้ระยะเวลาของกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งลดลงในขณะเดียวกันก็รักษาไว้ซึ่งการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในระดับสูงของศาลเยอรมนี โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง 4 เรื่องหลัก คือ การเสริมความแข็งแกร่งของศาลชั้นต้น การจำกัดการอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง และปัญหาข้อกฎหมาย (Berufung) การจำกัดการอุทธรณ์ฎีกาในปัญหาข้อกฎหมาย (Revision) และการทำให้การอุทธรณ์คำสั่งศาลมีความเรียบง่ายขึ้น (Beschwerde)

ฝรั่งเศส ในช่วงปลายปี ค.ศ.1995 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้แต่งตั้ง Jean-Marie Coulon ประธานศาลจังหวัดปารีสเพื่อจัดทำข้อเสนอในการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง Coulon ทำการปรึกษากับสมาชิกและผู้แทนชั้นนำขององค์กรวิชาชีพกฎหมายต่างๆ จำนวนมาก จากนั้นได้จัดทำรายงานข้อเสนอการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งใช้ชื่อว่า Réflexions et Propositions sur la Procédure Civile (Report to the Ministry of Justice, La Documentation Française, 1997) หรือรายงานของ Coulon (Coulon Report) โดยมีข้อเสนอรวม 36 ข้อ รายงานของ Coulon ได้ยอมรับหลักความสมดุลระหว่างอำนาจของผู้พิพากษาและสิทธิของคู่ความเกี่ยวกับการบริหารจัดการคดี และเสนอให้แก้ไขข้อบังคับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันอย่างชัดเจน ทั้งโครงสร้างของศาลยุติธรรมและวิธีพิจารณาความ รายงานฉบับนี้ยังมีข้อเสนอที่มีความคล้ายคลึงกับข้อเสนอในรายงานการศึกษา 2 ฉบับก่อนหน้านั้น คือ รายงานการศึกษาของคณะกรรมการสืบสวนของคณะกรรมการกฎหมายวุฒิสภาในปี ค.ศ.1996 ซึ่งทำการประเมินวิธีการที่ใช้ในศาลยุติธรรมว่ามีความล่าช้ามากในลักษณะที่ทำให้เป็นอัมพาตอันมีผลกระทบต่อองค์กรศาลยุติธรรม และเสนอมาตรการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และรายงาน การศึกษาของศาลฎีกาโดยกระทรวงยุติธรรมในเดือนมกราคม ค.ศ.1996 ซึ่งเคยเสนอกฎหมายจัดตั้งหน่วยงานคัดกรองภายในศาลฎีกาเพื่อแก้ไขปัญหารุนแรงซึ่งเผชิญอยู่ในศาลฎีกา

ญี่ปุ่น ในปี ค.ศ.1990 คณะกรรมการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของกระทรวงยุติธรรมเริ่มดำเนินการยกเครื่องกระบวนการพิจารณาความแพ่งของญี่ปุ่น โดยจัดทำร่างแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแล้วเสร็จเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ.1996 ผ่านรัฐสภาเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ.1996 และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 1 มกราคม

ค.ศ.1998 ในการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งของญี่ปุ่นโดยแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งครั้งนี้มีเหตุผลหลักในการปฏิรูปที่จะต้องดำเนินการ 3 ประการ คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฉบับเก่าล้าสมัย การดำเนินคดีล่าช้าเกินไป สลับซับซ้อนเกินไป และแพงเกินไป และผู้พิพากษาและทนายความไม่พยายามที่จะร่วมมือกันในการพัฒนาแนวปฏิบัติของการดำเนินคดีแพ่ง เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองฝ่ายมีลักษณะดั้งเดิมของความเป็นศัตรูกัน ในปี ค.ศ.2003 มีการปฏิรูปครั้งสำคัญเป็นครั้งที่ 2 หลังจากการปฏิรูปในปี ค.ศ.1996 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งให้รวดเร็วขึ้นโดยเฉพาะคดีที่มีความสลับซับซ้อน เป็นการปฏิรูปที่คู่ขนานกับการนำระบบลูกขุน (Saiban-In) มาใช้ในคดีอาญารายแรงในปี ค.ศ.2004 โดยมีผลใช้บังคับในปี ค.ศ.2006 อันเป็นผลจากข้อเสนอของคณะกรรมการปฏิรูประบบศาลในปี ค.ศ.2001 ข้อเสนอของคณะกรรมการปฏิรูประบบศาลประการหนึ่งคือการลดความล่าช้าลงครึ่งหนึ่ง ต่อมา ในปี ค.ศ.2003 รัฐสภาได้ผ่านกฎหมายเกี่ยวกับการเร่งกระบวนการพิจารณาคดีของศาล (Law relating to Speeding Up Court Proceedings, Law No.108/2003) เพื่อเร่งจัดการคดีของศาลภายในเวลา 2 ปี และมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในปีเดียวกัน โดยมีผลใช้บังคับในวันที่ 1 เมษายน ค.ศ.2004

ส่วนการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งระดับระหว่างประเทศนั้น สภาแห่งยุโรป (Council of Europe) โดยคณะมนตรีแห่งสภายุโรปได้มีมติเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1984 เห็นชอบกับข้อเสนอแนะ (Recommendation) เรื่องหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ได้รับการออกแบบเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมซึ่งเสนอโดยคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญด้านระบบงานศาล (Committee of Experts on the Working of the Judicial System) จากการแต่งตั้งโดยคณะกรรมการด้านความร่วมมือทางกฎหมายของสภาแห่งยุโรป (European Committee on Legal Co-Operation/CDCJ) วัตถุประสงค์ของข้อเสนอแนะ คือ สนับสนุนให้ประเทศสมาชิกของสภาแห่งยุโรปพยายามดำเนินการทุกวิถีทางที่เห็นว่าจำเป็นและเหมาะสมเพื่อปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของตนให้ดีขึ้น ข้อเสนอแนะนี้ประกอบด้วย 9 หลักการ ได้แก่ ขั้นตอนการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการสืบพยาน การใช้สิทธิทางกระบวนการพิจารณาโดยไม่สุจริต บทบาทของศาล กระบวนการพิจารณาด้วยวาจาและด้วยลายลักษณ์อักษร ระยะเวลาในการเสนอข้อกล่าวหาและข้อต่อสู้ คำพิพากษา การใช้สิทธิโต้แย้งคัดค้านคำพิพากษาโดยไม่สุจริต คดีที่ควรกำหนดให้มีข้อบังคับพิเศษ และการใช้วิธีการทางเทคนิคที่ทันสมัย

สหภาพยุโรป (European Union/EU) มีความพยายามครั้งสำคัญที่จะทำให้กฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งของประเทศสมาชิกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ รายงานของ Marcel Storme โดยเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1990 คณะกรรมาธิการยุโรปได้แต่งตั้งคณะกรรมการประมวลกฎหมายว่าด้วยศาลและวิธีพิจารณาคความแพ่งยุโรป ซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งของประเทศสมาชิกโดยมีศาสตราจารย์ Marcel Storme เป็นประธาน คณะกรรมการชุดนี้ได้เสนอรายงานฉบับวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1993 โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ของกฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งเพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศสมาชิกดำเนินการแก้ไขกฎหมายของตนให้สอดคล้องกัน ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวเป็นความพยายามที่จะประสานระบบกฎหมายของยุโรป 2 ระบบอันได้แก่ ระบบ Civil Law และระบบ Common Law เข้าด้วยกัน โดยรายงานดังกล่าวได้เสนอความเห็นว่าเป็นปัญหาในการทำให้กฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งในยุโรปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนอกจากจะเป็นเรื่องความหลากหลายของระบบกฎหมายในแต่ละประเทศแล้วยังมีปัญหาเรื่องความแตกต่างของการดำเนินคดีในศาล ซึ่งนักกฎหมายชื่อ Sir Jack Jacob เห็นว่าเป็นปัญหาถาวรของกระบวนการพิจารณาของศาลในปัจจุบัน 3 ประการ กล่าวคือ ปัญหาค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ระยะเวลาในการดำเนินคดี รวมทั้งประสิทธิภาพของวิธีพิจารณา

สถาบันกฎหมายอเมริกันและสถาบันระหว่างประเทศเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกฎหมายเอกชน (ALI-Unidroit) ดำเนินโครงการหลักกฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งสากล (Principles of Transnational Civil Procedure) โดยรายงานของ ศาสตราจารย์ Marcel Storme อันเป็นงานบุกเบิกในเรื่องการทำให้ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งในยุโรปมีความสอดคล้องกันได้แสดงให้เห็นว่าเรื่องดังกล่าวนี้มีความเป็นไปได้ในบางหลักการ และยังได้มีการจัดทำ Federal Rules of Civil Procedure ในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งสามารถวางหลักเกณฑ์กลางเพื่อใช้ในบางมลรัฐที่มีระบบกฎหมายแตกต่างกันได้ เช่น รัฐหลุยส์เซียนาที่ใช้ระบบ Civil Law และรัฐเวอร์จิเนียที่ใช้ระบบ Common Law จึงเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดโครงการดังกล่าวขึ้นโดยเริ่มต้นจากการที่ศาสตราจารย์ Hazard แห่งสถาบันกฎหมายของ Pennsylvania สหรัฐอเมริกา และศาสตราจารย์ Michele Taruffo แห่งมหาวิทยาลัยเมือง Pavia ประเทศอิตาลี ซึ่งมีความรู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายวิธีพิจารณาคความได้ยกร่างหลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งสากลเพื่อใช้กับข้อพิพาทในคดีพาณิชย์ระหว่างประเทศ โดยมีเป้าหมายที่จะให้มีหลักเกณฑ์พื้นฐานร่วมกันของวิธีพิจารณาคคดีดังกล่าวในประเทศต่างๆ อันจะเป็นหลักประกันแก่คู่ความ

ที่มีสัญชาติของประเทศนั้นหรือที่มีสัญชาติอื่นว่าจะมีความเท่าเทียมและความยุติธรรม หลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสากลนั้น มีลักษณะเป็นประมวลกฎหมายแม่แบบให้แก่ประเทศต่างๆ ในการนำไปใช้ในประเทศของตนได้ โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสากลมีหลักการพื้นฐานเรื่องความเป็นอิสระ ความเป็นกลาง และคุณสมบัติของผู้พิพากษา เขตอำนาจศาล ความเท่าเทียมกันของคู่ความในกระบวนการพิจารณา สิทธิที่จะเลือกใช้ทนายความ การได้รับแจ้งโดยชอบและสิทธิที่จะได้รับการพิจารณา ภาษาที่ใช้ในกระบวนการพิจารณา ความรวดเร็วของกระบวนการยุติธรรม วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา ขั้นตอนของกระบวนการพิจารณา การเริ่มต้นคดีของคู่ความและขอบเขตของกระบวนการพิจารณา หน้าที่ของคู่ความและทนายความ คำฟ้องและคู่ความจำนวนมากและการร้องสอด การเสนอความเห็นของบุคคลอื่นใดในลักษณะของการเป็นที่ปรึกษาศาลหรือเพื่อนของศาล (Amicus Curiae) ความรับผิดชอบของศาลในการกำหนดแนวทางของกระบวนการพิจารณา การยกฟ้องและคำพิพากษาโดยขาดนัด การเข้าถึงข้อมูลและพยานหลักฐาน บทลงโทษแก่คู่ความ ทนายความและบุคคลที่สามซึ่งไม่ปฏิบัติหน้าที่ในกระบวนการพิจารณา เอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางพยานหลักฐาน การเสนอคดีด้วยวาจาและด้วยลายลักษณ์อักษร การพิจารณาคดีโดยเปิดเผย หน้าที่นำสืบและการรับฟังพยานหลักฐาน ความรับผิดชอบในการกำหนดข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายของศาล การทำคำพิพากษาและการให้เหตุผลในคำพิพากษา การระงับข้อพิพาท ค่าใช้จ่าย การบังคับตามคำพิพากษาได้ทันที การอุทธรณ์คำพิพากษา การฟ้องซ้อนและการฟ้องซ้ำ การบังคับคดีตามคำพิพากษาที่มีประสิทธิภาพ การยอมรับตามคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ และความร่วมมือระหว่างประเทศทางการศาล

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งหรือระบบวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยแล้วก็มีความสอดคล้องกับวิธีการแก้ไขปัญหานักกฎหมายไทยหรือศาลไทยที่มักจะไม่ได้มีการวางแผนหรือวางหลักในการปฏิรูปไว้ล่วงหน้าเป็นการแก้ไขปัญหไปตามปัจจัยภายในและภายนอกประเทศซึ่งดูเหมือนจะไร้ทิศทาง แต่แท้จริงแล้วไม่ได้ไร้ทิศทางเสียทีเดียวเพราะเป็นทิศทางตามแบบเฉพาะของไทย และได้ก่อให้เกิดประสิทธิผลในระดับที่น่าพอใจเมื่อเปรียบเทียบกับการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งของต่างประเทศ แต่ก็มีข้อด้อยตรงที่การปฏิรูปของไทยไม่อาจสร้างแรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นให้มีการแก้ไขปัญหาระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งในภาพรวมได้ดังเช่นการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งของต่างประเทศ ดังนั้น ระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งของประเทศไทยจึงยังไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากลของระบบกระบวนการยุติธรรม

ทางแพ่งและไม่สอดคล้องกับสถานะทางทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ จะต้องทำการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งหรือระบบวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยด้วยพื้นฐานข้อความคิดในเชิงระบบ พิจารณาแก้ไขปัญหาคือข้อบกพร่องต่างๆ ที่ยังคงมีอยู่ในระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งในเชิงหลักการหรือโครงสร้างแทนที่จะมองปัญหาจากข้อขัดข้องหยาบหยาบเฉพาะเรื่องเฉพาะราว และใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นแกนกลางในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหของระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งมากกว่าการใช้แนวคิดแบบแยกส่วน เพื่อให้การปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งหรือระบบวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยไปสู่มาตรฐานสากล และสามารถตอบสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างแท้จริง

โดยเมื่อพิจารณาจากมาตรฐานสากลของระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งหรือระบบวิธีพิจารณาความแพ่งใน 3 มิติ อันได้แก่ มิติด้านความเป็นธรรมในการค้นหาความจริง มิติด้านการเป็นกระบวนการพิจารณาที่ใช้ระยะเวลาอย่างเหมาะสม และมิติด้านค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมในการเข้าถึงความยุติธรรมแล้ว ระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งหรือระบบวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยยังมีปัญหาสำคัญที่สมควรได้รับการแก้ไข กล่าวคือ ปัญหาความสับสนในระบบกฎหมายในการค้นหาความจริง ปัญหาแนวปฏิบัติของศาลในกระบวนการพิจารณาที่ไม่สอดคล้องกับระบบกฎหมายในการค้นหาความจริง ปัญหากระบวนการพิจารณาคดีแพ่งที่มีหลากหลายประเภทเกินไปและอยู่ในเขตอำนาจศาลที่แตกต่างกัน และการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิจารณาโดยไม่ได้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นแกนกลาง ปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดจากระบบการอุทธรณ์ฎีกา ปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดจากคดีค้างคั่งค้างในศาลสูง ปัญหาความล่าช้าในการบังคับคดีที่เกิดจากการใช้และการตีความกฎหมาย ปัญหาความล่าช้าในการบังคับคดีที่เกิดจากตัวบทบัญญัติกฎหมาย ปัญหาการดำเนินคดีในศาลและคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่มีค่าใช้จ่ายสูง และปัญหาผู้ที่ไม่มียุติธรรมที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาลหรือผู้ที่หากไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควรตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไม่อาจขอให้ศาลแต่งตั้งทนายความในการฟ้องหรือต่อสู้คดีได้ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังต่อไปนี้

1. มิติด้านความเป็นธรรมในการค้นหาความจริง

1.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาคความสับสนในระบบกฎหมายในการค้นหาความจริง

การปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งหรือระบบวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบกฎหมายในการค้นหาความจริงที่ได้มีการศึกษาวิจัยอย่างถ่องแท้ว่ามีพื้นฐานมาจากระบบกฎหมายใด จะมีพื้นฐานมาจากระบบกฎหมายไทยแบบดั้งเดิม และระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ระบบ Civil Law ซึ่งผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุกในกระบวนการพิจารณา (Active Role) หรือระบบไต่สวน หรือระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ระบบ Common Law ที่ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรับในกระบวนการพิจารณา (Passive Role) หรือระบบกล่าวหาโดยนักกฎหมายส่วนใหญ่เห็นว่ากฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นระบบกล่าวหา มาโดยตลอดตั้งแต่เริ่มมีการจัดระเบียบการศาลตามแบบสากล และมีนักกฎหมายอีกบางส่วนเห็นว่าระบบกฎหมายไทยน่าจะเป็นระบบผสมซึ่งมีเนื้อหาค่อนข้างไปทางระบบไต่สวน แต่ก็ยังไม่มี ความเห็นที่ชี้ชัดลงไปว่าประเทศไทยใช้ระบบใดเป็นหลักและระบบใดเป็นรอง หรือ เป็นระบบเสริมและในคดีแพ่งประเภทใดบ้าง เพราะอาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีประเทศใด ที่ใช้ระบบใดเพียงระบบเดียวโดยจะมีการผสมผสานของกฎหมายทั้ง 2 ระบบ

ปัญหาคความสับสนในระบบกฎหมายในการค้นหาความจริงนั้น มีแนวทางการแก้ไข โดยการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องบทบาทของผู้พิพากษาและคู่ความตามหลักการพื้นฐาน ของระบบกฎหมายในการค้นหาความจริงที่แท้จริงของไทยให้แก่ผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และประชาชนทั่วไป เช่น การอบรม การประชุมสัมมนา และการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อสร้างทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับบทบาทของศาลตามระบบกฎหมายว่าในการดำเนิน กระบวนการพิจารณาคดีแพ่งสามัญกฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาใช้บทบาทเชิงรุกเป็นบทบาทเสริมด้วย ส่วนในคดี민โนสาร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากกฎหมายบัญญัติให้ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุกเป็นหลัก กฎหมายไม่ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาใช้บทบาทเชิงรับเป็นหลักทั้งในคดีแพ่งสามัญและคดี민โนสาร่ดังที่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนั้นควรเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจอย่างถูกต้องแก่คู่ความและ ทนายความว่าตามระบบกระบวนการพิจารณาที่ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุกนั้น คู่ความและทนายความ

จะต้องมีความรับผิดชอบในการให้ความร่วมมือกับผู้พิพากษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการค้นหาความจริงในคดีด้วย

1.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาแนวปฏิบัติของผู้พิพากษาและคู่ความในกระบวนการพิจารณาที่ไม่สอดคล้องกับระบบกฎหมายในการค้นหาความจริง

การที่ระบบกฎหมายในการค้นหาความจริงของไทยได้วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ทั้งในคดีแพ่งสามัญและคดี민โนสำร่ แต่แนวปฏิบัติของศาล (Court Practices) ในการดำเนินกระบวนการพิจารณายังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามระบบกฎหมายด้วย ศาลยังคงมีบทบาทเชิงรับเป็นหลัก ทั้งในคดีแพ่งสามัญและคดี민โนสำร่ และแทบจะไม่เคยใช้บทบาทเชิงรุกเลยไม่ว่าจะใช้เป็นหลักหรือเป็นรองหรือเป็นระบบเสริมโดยจะทำหน้าที่เป็นเพียงคนกลางอย่างเคร่งครัดดังเช่นศาลอังกฤษ มาตั้งแต่สมัยการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน ส่วนคู่ความเองก็ยังคงยึดมั่นกับบทบาทของตนในระบบที่ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรับเช่นกันโดยยังคงไม่มีความรับผิดชอบในการให้ความร่วมมือกับผู้พิพากษาเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการค้นหาความจริงในคดีเท่าที่ควร เป็นเพียงการเอาแพ้ชนะกันในทางชั้นเชิงและเทคนิคในการดำเนินคดีของคุณความแต่ละฝ่ายเท่านั้น

ปัญหาแนวปฏิบัติของผู้พิพากษาและคู่ความที่ไม่สอดคล้องกับระบบกฎหมายในการค้นหาความจริงนี้ สามารถแก้ไขได้โดยการที่จะต้องปรับทัศนคติและแนวคิดของผู้พิพากษาเกี่ยวกับบทบาทในการค้นหาความจริงในกระบวนการพิจารณาหรือปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายในการค้นหาความจริงที่แท้จริงของไทยโดยผู้พิพากษาจะต้องมีบทบาทในเชิงรุกเป็นหลักในคดี민โนสำร่และคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยาก รวมทั้งจะต้องเริ่มมีการใช้บทบาทเชิงรุกเป็นบทบาทเสริมในคดีแพ่งสามัญด้วย โดยผู้พิพากษาจะต้องซักถามพยานและการรวบรวมพยานหลักฐานเองได้เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการค้นหาความจริงในคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยในการซักถามพยานศาลควรถามพยานเองเพื่อค้นหาความจริง เช่น ในกรณีที่ทนายโจทก์และทนายจำเลยมีความสามารถหรือเทคนิคในการว่าความต่างกันมาก เป็นความได้เปรียบเสียเปรียบในชั้นเชิงการว่าความหรือทางเทคนิค หรือในกรณีที่ศาลยังไม่ได้ข้อเท็จจริงที่ชัดเจนเพียงพอในประเด็นใดๆ ศาลควรถามพยานเองเพื่อจะสามารถลด ความได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงเทคนิคนั้นและให้ได้ข้อเท็จจริงที่ชัดเจนเพียงพอในประเด็นนั้นๆ และในการรวบรวมพยานหลักฐานนั้น ศาลควรสั่งให้ตรวจบุคคล วัตถุ สถานที่ หรือตั้งผู้เชี่ยวชาญได้โดยไม่มีค่าขอของคุณความ เช่น ในกรณีคดีแพทย์

ที่พยานผู้เชี่ยวชาญโจทก์และจำเลยให้ความเห็นต่างกันในแต่ละประเด็นเดียวกัน ศาลควรตั้งผู้เชี่ยวชาญ
ทางการแพทย์ของศาลเองเพื่อให้ได้ความเห็นที่ถูกต้องน่าเชื่อถือและเป็นกลางมากที่สุด

นอกจากนั้น ศาลควรสั่งสืบพยานเพิ่มเติม เช่น ในกรณีพยานหลักฐานที่โจทก์จำเลย
นำสืบยังไม่ชัดเจนเพียงพอหรือยังมีข้อสงสัย ศาลควรสั่งสืบพยานเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ชัดเจน
เพียงพอในการทำคำพิพากษาได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรมมากที่สุด แต่ก่อนที่จะเริ่มกระบวนการ
พิจารณาศาลควรอธิบายให้คู่ความทุกฝ่ายรับรู้และเข้าใจว่าการที่ศาลจะใช้บทบาทเชิงรุกในกระบวนการ
พิจารณานั้นเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดในการสร้างความเป็นธรรมในคดี เพื่อให้คู่ความได้ตระหนัก
ถึงภาระหน้าที่ของศาลที่จะต้องมีบทบาทเชิงรุก และภาระหน้าที่ของคู่ความเองที่จะต้องให้
ความร่วมมือกับศาลในการค้นหาความจริงในคดี การดำเนินการดังกล่าวจะสามารถลดปัญหา
การคัดค้านของคู่ความว่ากระบวนการพิจารณาไม่ชอบหรือการร้องเรียนผู้พิพากษาว่าไม่เป็นกลาง
อันเนื่องมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจของคู่ความได้

ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยกำหนดให้มี
ระบบเจ้าพนักงานคดีเพื่อช่วยเหลือผู้พิพากษาในการพิจารณาคดีแพ่งทั่วไปเช่นเดียวกับคดีผู้บริโภค
เพื่อให้ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุกในการค้นหาความจริงได้มากยิ่งขึ้นโดยผ่าน
ระบบเจ้าพนักงานคดีอันจะเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับแนวปฏิบัติของผู้พิพากษาจากบทบาทเชิงรับ
แต่เพียงอย่างเดียวไปเป็นบทบาทเชิงรุกได้อย่างแท้จริง

นอกจากนั้น จะต้องทำให้ผู้พิพากษาทุกชั้นศาลตระหนักถึงผลเสียของการคงบทบาท
เชิงรับโดยไม่ปรับเปลี่ยนหรือไม่ปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย
ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วตามพัฒนาการของระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของต่างประเทศ
ไม่ว่าจะเป็นประเทศในระบบ Civil Law หรือ Common Law โดยผู้พิพากษาจะต้องใช้บทบาทเชิงรุก
ไม่ว่าจะใช้เป็นบทบาทหลักหรือเป็นบทบาทเสริมก็ตาม ทั้งนี้ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของคู่ความในคดี
เท่านั้นแต่การมีบทบาทเชิงรุกของผู้พิพากษาเป็นไปเพื่อประโยชน์ของมหาชนโดยรวมด้วยเช่นเดียวกับ
คดีประเภทอื่นๆ ที่ไม่ใช่คดีแพ่ง เช่น คดีเลือกตั้ง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550
มาตรา 219 วรรคสาม ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับ
การเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่ง
สมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2550 และข้อกำหนดเกี่ยวกับการพิจารณาและวินิจฉัยสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง
คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

ราชฎและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2550 คดีอาญาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 219 วรรคสี่ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ.2542 และข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ.2543 และคดีอาญาของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมิใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2542 มาตรา 98/1 ซึ่งคดีดังกล่าวนี้อยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรม รวมทั้งคดีปกครองที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองซึ่งผู้พิพากษาจะต้องใช้ระบบไต่สวนหรือระบบที่ผู้พิพากษาจะต้องมีบทบาทเชิงรุกในกระบวนการพิจารณาในการค้นหาความจริงด้วย

ทั้งนี้ มีข้อตำหนิจากฝ่ายต่างๆ ว่าโดยภาพรวมแล้ว ผู้พิพากษาศาลยุติธรรมยังคงยึดติดอยู่กับการค้นหาความจริงในระบบกล่าวหา หรือระบบที่ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรับเป็นอันมากจนมีคำกล่าวว่ประชาชนรู้สึกว่าการค้นหาความจริงของผู้พิพากษาศาลปกครองมีประสิทธิภพมากกว่าผู้พิพากษาศาลยุติธรรมซึ่งเป็นคำกล่าวเปรียบเทียบในเชิงคุณภาพของระบบศาลต่างๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันด้วยอันอาจเป็นแสดงถึงความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชนต่อระบบศาลยุติธรรมที่มีแนวโน้มว่าจะลดน้อยถอยลงเมื่อเปรียบเทียบกับระบบศาลอื่น จึงจำเป็นที่ศาลยุติธรรมจะต้องพยายามเรียกความเชื่อมั่นศรัทธาจากประชาชนที่มีอยู่ในระดับสูงมากในอดีตกลับคืนมา โดยการทำให้ผู้พิพากษาทุกชั้นศาลตระหนักถึงผลกระทบในแง่ลบดังกล่าวด้วย ในขณะที่เดียวกันก็เห็นถึงประโยชน์และวัตถุประสงค์ของการใช้ระบบการค้นหาความจริงในคดีที่ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุก เช่น การบรรจุเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับระบบการค้นหาความจริงที่ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุกในหลักสูตรการอบรมต่างๆ ของศาลยุติธรรม เช่น หลักสูตรผู้ช่วยผู้พิพากษา หลักสูตรผู้พิพากษาศาลชั้นต้น หลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล และหลักสูตรผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา เป็นต้น

โดยวิธีการที่ให้ผลเป็นรูปธรรมได้ประการหนึ่ง คือ การจัดทำโครงการศาลต้นแบบหรือศาลนำร่อง ซึ่งผู้พิพากษาในศาลดังกล่าวจะต้องใช้บทบาทเชิงรุกในกระบวนการพิจารณาอย่างแท้จริงและมีประสิทธิภพ โดยอาจเริ่มจากศาลแขวงซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีมโนสำเร่ที่กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาใช้บทบาทเชิงรุกเป็นหลักในกระบวนการพิจารณาอยู่แล้ว ทั้งนี้ จะต้องมีการประเมินผลโครงการว่ามีข้อขัดข้องหรือไม่ อย่างไร เพื่อใช้ประกอบเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อได้ผลเป็นที่พอใจแล้วก็ขยายไปยังศาลอื่นๆ ต่อไป

อย่างไรก็ดี สิ่งที่ไม่อาจจะเลยได้ในการแก้ไขปัญหานวปฏิบัติของผู้พิพากษาและคู่ความที่ไม่สอดคล้องกับระบบกฎหมายในการค้นหาความจริงก็คือ การปรับปรุงแก้ไขประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายในการค้นหาความจริงที่แท้จริงของไทย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เพื่อให้ผู้พิพากษากล้าที่จะใช้บทบาทเชิงรุกเป็นหลัก หรือเป็นบทบาทเสริมให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายในการค้นหาความจริงได้อย่างแท้จริง โดยไม่เกรงว่าการใช้บทบาทดังกล่าวจะเป็นการกระทำผิดประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ

1.3 แนวทางการแก้ไขปัญหาระบบวิธีพิจารณาคดีแพ่งที่มีหลากหลายประเภทเกินไป และการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาโดยไม่ได้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นแกนกลาง

ความยุ่งยากซับซ้อนที่เกิดขึ้นในระบบวิธีพิจารณาคดีแพ่ง เพราะการพิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าวไม่ได้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งเป็นแกนกลางของระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง และการที่คดีแพ่งที่เป็นคดีชำนาญพิเศษและคดีพิเศษอยู่ในเขตอำนาจศาลที่แตกต่างกันได้ก่อให้เกิดความสับสนแก่ประชาชนผู้มีอรรถคดี และต้องเสียเวลาไปกับกระบวนการชี้ขาดว่าคดีอยู่ในอำนาจของศาลนั้นๆ หรือไม่ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะมีความยุ่งยากซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับนั้น การแก้ไขปัญหานี้โดยย้อนกลับไปตั้งต้นใหม่ทั้งหมดเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก

แนวทางที่ทำได้คือ จะต้องไม่ปล่อยให้แนวโน้มในลักษณะเช่นนี้ดำเนินต่อไป โดยในการปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งหรือระบบวิธีพิจารณาคดีแพ่งของไทยซึ่งจะต้องดำเนินการเป็นระยะๆ ต่อเนื่องไปอีกนั้น จะต้องกระทำด้วยวิธีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งเป็นแกนกลางของระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งหรือระบบวิธีพิจารณาคดีแพ่งแทนที่จะแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องและการออกกฎหมายใหม่ดังเช่นที่ผ่านมา เช่น การดำเนินคดีแบบกลุ่ม หรือ Class Action ที่ได้มีการจัดทำเป็นร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยไม่ได้มีการออกกฎหมายใหม่ ปัจจุบันคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ตรวจพิจารณาร่างเสร็จแล้วอยู่ระหว่างรอเสนอรัฐสภาเพื่อพิจารณาต่อไป

ส่วนเรื่องที่เป็นลักษณะเฉพาะหรือหลักการสำคัญของคดีแพ่งประเภทต่างๆ นั้น อาจนำมาบัญญัติให้สอดคล้องประสานเข้ากันได้กับหลักทั่วไปที่เข้ากับคดีแพ่งทั่วไปได้ เพื่อให้การดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น หลักการสำคัญเรื่องภาระการพิสูจน์ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 29

ที่บัญญัติว่า “ประเด็นข้อพิพาทข้อใดจำเป็นต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการผลิต การประกอบ การออกแบบ หรือส่วนผสมของสินค้า การให้บริการ หรือการดำเนินการใดๆ ซึ่งศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวอยู่ในความรู้เห็นโดยเฉพาะของคุณความฝ่ายที่ เป็นผู้ประกอบธุรกิจให้ภาระการพิสูจน์ ในประเด็นข้อพิพาทดังกล่าวตกแก่ผู้ประกอบธุรกิจนั้น” สามารถนำมาบัญญัติเป็นหลักในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยใช้กับคดีแพ่งทั่วไปได้โดยบัญญัติว่า “ประเด็นข้อพิพาทข้อใดจำเป็นต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงซึ่งศาลเห็นว่าเป็นข้อเท็จจริงที่อยู่ในความรู้เห็นโดยเฉพาะของคุณความฝ่ายใดให้ภาระการพิสูจน์ในประเด็นข้อพิพาทดังกล่าวตกแก่คุณความฝ่ายนั้น” ซึ่งจะทำให้ระบบวิธีพิจารณาสำหรับคดีแพ่งทุกประเภทอยู่ในหลักการและแนวทางที่สอดคล้องต้องกันมากขึ้น โดยใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งเป็นแกนกลางของระบบวิธีพิจารณาความแพ่ง

2. มิติด้านการเป็นกระบวนการพิจารณาที่ใช้ระยะเวลาอย่างเหมาะสม

2.1 แนวทางในการแก้ไขปัญหาคความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล

2.1.1 แนวทางในการแก้ไขปัญหาคความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดจากระบบการอุทธรณ์ฎีกา

เมื่อระบบอุทธรณ์ฎีกาในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากระบบสิทธิเป็นระบบอนุญาตให้อุทธรณ์ฎีกาโดยศาลฎีกาแล้ว ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 219 วรรคสอง พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2551 และระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยการไม่รับคดีซึ่งข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงจะไม่เป็นสาระอันควรแก่การพิจารณาไว้พิจารณาพิพากษา พ.ศ.2551 จึงต้องแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งเป็นแกนกลางของระบบกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง และแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่กำหนดให้นำบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งว่าด้วยการอุทธรณ์ฎีกาไปใช้บังคับโดยอนุโลมด้วย อันได้แก่ การแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ.2528 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2539 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พ.ศ.2542 และพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและ

ครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 อันจะเป็นผลให้การอนุญาตให้อุทธรณ์ฎีกาโดยศาลฎีกาในคดีแพ่งทุกประเภทเป็นระบบเดียวกันไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งทั่วไปหรือคดีแพ่งที่เป็นคดีชำนาญพิเศษและคดีพิเศษ

นอกจากนั้น จะต้องทำการปรับปรุงระบบโครงสร้างของศาลอุทธรณ์เพื่อให้สอดคล้องกับระบบอนุญาตให้อุทธรณ์ฎีกาโดยศาลฎีกา ด้วยการจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชำนาญพิเศษโดยคดีชำนาญพิเศษซึ่งได้แก่ คดีแรงงาน คดีภาษีอากร คดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ คดีล้มละลาย คดีเยาวชนและครอบครัว และคดีที่กฎหมายบัญญัติให้ถือว่าเป็นคดีชำนาญพิเศษ (เช่น ในอนาคตอาจจะมีกฎหมายกำหนดให้ถือวาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นคดีชำนาญพิเศษ) จะต้องอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์คดีชำนาญพิเศษ มิใช่อุทธรณ์ต่อศาลฎีกาดังเช่นในปัจจุบัน เพื่อให้คดีดังกล่าวได้รับการพิจารณาอย่างน้อย 2 ชั้นศาล และยังสามารถขออนุญาตฎีกาได้ตามระบบอนุญาตให้อุทธรณ์ฎีกาโดยศาลฎีกาได้ ในขณะที่เดียวกัน ก็สามารถสร้างความรู้และความเชี่ยวชาญให้แก่ผู้พิพากษาในศาลชำนาญพิเศษและศาลพิเศษจากศาลชั้นต้นไปยังศาลสูงได้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดช่วงอีกด้วย เนื่องจากปัจจุบันผู้พิพากษาในศาลชำนาญพิเศษและศาลพิเศษซึ่งเป็นศาลชั้นต้นไม่อาจสร้างความรู้และความเชี่ยวชาญต่อเนื่องไปยังศาลชั้นอุทธรณ์ได้เพราะในชั้นศาลอุทธรณ์ไม่มีแผนกคดีชำนาญพิเศษรองรับ ทำให้ความรู้และความเชี่ยวชาญที่สั่งสมมาในศาลชั้นต้นขาดช่วงไปจนกว่าจะขึ้นสู่ศาลฎีกาซึ่งมีการแบ่งเป็นแผนกคดีชำนาญพิเศษ และไม่ใช่ว่าผู้พิพากษาทุกคนจะมีอาวุโสจนถึงชั้นศาลฎีกาได้ ดังนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาการขาดช่วงของความรู้และความเชี่ยวชาญของผู้พิพากษาในศาลชำนาญพิเศษและศาลพิเศษเท่านั้น แต่สำหรับกรณีผู้พิพากษาในศาลชำนาญพิเศษและศาลพิเศษที่มีอาวุโสไม่ถึงชั้นศาลฎีกาก็จะใช้ความรู้และความเชี่ยวชาญได้เฉพาะในศาลชั้นต้นเท่านั้นหากยังไม่ได้ดำเนินการจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชำนาญพิเศษขึ้น

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ระบบอนุญาตให้อุทธรณ์ฎีกาโดยศาลฎีกาประสบความสำเร็จอันจะเป็นผลให้ปริมาณคดีที่ศาลฎีกาจะต้องพิจารณาพิพากษาลดลงได้ สมดังเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้น คือ การปรับปรุงระบบบริหารจัดการคดีที่ขออนุญาตฎีกาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยจะต้องทุ่มเทงบประมาณ และบุคลากรให้เพียงพอต่อการดำเนินงาน เพื่อให้กระบวนการพิจารณาว่าจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ฎีกาของศาลไม่ล่าช้าเกินสมควร เพราะหากศาลฎีกาใช้ระยะเวลาในการพิจารณานานมากแต่ในท้ายสุดกลับมีคำสั่งไม่อนุญาตให้ฎีกา เช่นนี้คู่ความและประชาชนก็อาจมีความรู้สึกที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควรได้

ในขณะเดียวกัน การอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ก็ควรเปลี่ยนแปลงจากระบบการรับรองให้อุทธรณ์โดยศาลชั้นต้นเป็นระบบอนุญาตให้อุทธรณ์โดยศาลอุทธรณ์ด้วย เพื่อให้ศาลอุทธรณ์เป็นผู้พิจารณาเองว่าคดีนั้นสมควรขึ้นสู่ศาลอุทธรณ์หรือไม่ ซึ่งจะเหมาะสมกว่าการรับรองให้อุทธรณ์โดยศาลชั้นต้น และศาลอุทธรณ์จะสามารถวางบรรทัดฐานที่ชัดเจนได้ว่าคดีใดสมควรได้รับการพิจารณาโดยศาลอุทธรณ์ และยังสามารถลดปริมาณคดีที่ไม่สมควรจะขึ้นสู่ศาลอุทธรณ์ได้

การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการอุทธรณ์ฎีกาดังกล่าวก็เพื่อสกัดกั้นและกั้นกรองปริมาณคดีจำนวนมากที่จะขึ้นสู่ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา โดยศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาจะเป็นผู้พิจารณาเองว่าคดีนั้นสมควรที่จะได้รับการพิจารณาหรือไม่ และเนื่องจากคดีที่มีการอุทธรณ์ฎีกานั้นปรากฏว่าศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาพิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลชั้นต้นถึงประมาณร้อยละ 85 ดังนั้น คดีที่ขึ้นสู่ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาจึงเป็นการใช้ระยะเวลาพิจารณาพิพากษาคดีส่วนใหญ่ของศาลสูงโดยที่ไม่ได้มีผลเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาศาลชั้นต้นแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี อีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้คดีไม่ขึ้นสู่ศาลสูงก็คือ การทำให้คู่ความเชื่อมั่นศรัทธาในคำพิพากษาศาลชั้นต้นและไม่อุทธรณ์ฎีกาต่อไป โดยการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของศาลชั้นต้น เช่น การปรับปรุงคุณสมบัติเบื้องต้นของการเข้ามาเป็นผู้พิพากษา การเสริมสร้างความรอบรู้ ความชำนาญ และการใช้ตรรกในการรับฟังพยานหลักฐานและวินิจฉัยคดีของผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ส่วนคู่ความและทนายความก็ต้องพัฒนาความรอบรู้และความชำนาญในการนำสืบพยานหลักฐานและชี้ถึงประเด็นที่ศาลจะใช้ในการวินิจฉัยคดีด้วย เพื่อให้คำพิพากษาศาลชั้นต้นสามารถสร้างความเป็นธรรมให้แก่คู่ความทุกฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดอันจะเป็นการสร้างเชื่อมั่นศรัทธาแก่คู่ความทุกฝ่ายได้จนไม่ประสงค์จะอุทธรณ์ฎีกาคำพิพากษาศาลชั้นต้นต่อไป

2.1.2 แนวทางในการแก้ไขปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดจากคดีคั่งค้างในศาลสูง

ปริมาณคดีที่คั่งค้างอยู่ในศาลสูงนั้น หากไม่ดำเนินการแก้ไขให้หมดสิ้นไปเสียก่อนก็จะเป็นปัญหาหมักหมมหรือปัญหาในลักษณะดินพอกหางหมูและเป็นการยากที่จะจัดการกับปริมาณคดีที่เข้ามาใหม่ในแต่ละปีซึ่งมีจำนวนมากได้ จึงควรใช้มาตรการพิเศษเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยมีระบบการเพิ่มอัตราผู้พิพากษาในศาลสูงเป็นการเฉพาะกิจภายในระยะเวลาหนึ่งเพื่อจัดการกับคดีที่คั่งค้างอยู่นั้นเสียก่อน โดยในศาลฎีกาอาจกำหนดให้ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์และผู้พิพากษาศาลชั้นต้นมาช่วยทำงานชั่วคราวในศาลฎีกา ส่วนในศาลอุทธรณ์อาจกำหนดให้ผู้พิพากษาศาลชั้นต้น

มาช่วยทำงานชั่วคราวในศาลอุทธรณ์ ผู้พิพากษาที่จะมาช่วยทำงานเฉพาะกิจนี้ควรมีจำนวนที่เพียงพอต่อปริมาณคดีที่ค้างค้างอยู่และได้รับค่าตอบแทนพิเศษด้วย เพื่อให้ปริมาณคดีที่สะสมในศาลฎีกาและศาลอุทธรณ์มาเป็นเวลานานหมดสิ้นไปได้

ในศาลอุทธรณ์ ควรใช้ระบบผู้พิพากษานายเดียวกับคดีบางประเภท เช่น คดีที่ไม่เกี่ยวกับเนื้อหาแห่งคดี คดีคำสั่งหรือคำร้อง และคดีที่มีลักษณะซ้ำๆ กัน เพื่อให้ปริมาณคดีดังกล่าวลดลงได้ โดยใช้จำนวนผู้พิพากษาน้อยลง แทนที่ปกติจะต้องใช้ของคณะผู้พิพากษา 3 คน

นอกจากนั้น ควรดำเนินการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการคดีอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เช่น ปรับปรุงพัฒนาการใช้เทคโนโลยีในศาล (Technology in Court) ซึ่งจะช่วยให้การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลฎีกาและศาลอุทธรณ์เป็นไปโดยรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และส่งเสริมกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกในศาลสูงอย่างต่อเนื่องต่อไป เช่น การใช้ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) ในศาลสูงให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้คดีที่ค้างค้างเสร็จไปจากศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาโดยไม่ต้องทำการพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป

2.2 แนวทางในการแก้ไขปัญหาระยะเวลาในการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

2.2.1 แนวทางในการแก้ไขปัญหาความล่าช้าในการบังคับคดีที่เกิดจากการใช้และการตีความกฎหมาย

ปัญหาความล่าช้าในการบังคับคดีที่เกิดจากการใช้และการตีความกฎหมายซึ่งมุ่งเน้นไปที่การวินิจฉัยของศาลและเจ้าพนักงานบังคับคดีโดยขาดความรู้ความเข้าใจในระบบกฎหมายการบังคับคดีอย่างแท้จริงอันส่งผลให้กระบวนการบังคับคดีต้องใช้ระยะเวลานานเกินสมควรนั้น การเสริมความแข็งแกร่งของศาลชั้นต้น เช่น การปรับปรุงคุณสมบัติเบื้องต้นของการเข้ามาเป็นผู้พิพากษา การเสริมสร้างความรู้ ความชำนาญ และการใช้ตรรกในการรับฟังพยานหลักฐานและวินิจฉัยคดีของผู้พิพากษาศาลชั้นต้นดังที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้ได้อีกทางหนึ่งนอกจากการต้องแก้ไขปัญหานี้ในภาพรวม โดยควรที่จะเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบกฎหมายบังคับคดีอย่างแท้จริงให้แก่ ผู้พิพากษาทุกชั้นศาล อัยการ ทนายความ และเจ้าพนักงานบังคับคดี รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เช่น การจัดอบรม การประชุม สัมมนา และการให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อให้ทราบแนวคิดพื้นฐาน หลักการ

ข้อขัดข้อง และแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอันจะทำให้มีการใช้และตีความกฎหมายได้อย่างเป็นธรรมและรวดเร็วยิ่งขึ้น

2.2.2 แนวทางในการแก้ไขปัญหาล่าช้าในการบังคับคดีที่เกิดจากตัวบทบัญญัติกฎหมาย

การแก้ไขปัญหาล่าช้าในการบังคับคดีที่เกิดจากตัวบทบัญญัติกฎหมายนั้น ควรใช้แนวทางการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งเป็นแกนกลางของระบบวิธีพิจารณาความแพ่งเช่นเดียวกัน โดยบัญญัติให้คำพิพากษาหรือคำสั่งศาลชั้นต้นในชั้นบังคับคดีที่ไม่เกี่ยวกับเนื้อหาของคดีถึงที่สุดในศาลชั้นต้น และที่เกี่ยวกับเนื้อหาของคดีถึงที่สุดในชั้นศาลอุทธรณ์ เพื่อเป็นการลดปริมาณคดีที่ไม่จำเป็นลงและทำให้ผู้พิพากษาศาลสูงมีเวลาไปจัดการกับคดีอื่นๆ ที่มีความสำคัญและจำเป็นกว่ามากได้ รวมทั้งควรทำให้กระบวนการบังคับคดีรวดเร็วยิ่งขึ้น เช่น กรณีการออกคำบังคับไปยังลูกหนี้ตามคำพิพากษาก่อนมีการออกหมายบังคับคดีจะทำให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายและหากเน้นเข้าไปจะไม่อาจบังคับคดีได้นั้น ควรกำหนดให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาอาจมีคำขอฝ่ายเดียวต่อศาลเพื่อให้ออกหมายบังคับคดีไปทันทีโดยไม่จำเป็นต้องออกคำบังคับก่อนก็ได้ ในลักษณะเดียวกับที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 ซึ่งจะทำให้กระบวนการบังคับคดีไม่ล่าช้าเกินสมควร

นอกจากนั้น ในปัจจุบันมีทรัพย์สินจำนวนมากที่อยู่ระหว่างการขายทอดตลาดซึ่งโดยปกติจะต้องใช้ระยะเวลาในการขายทอดตลาดทรัพย์สินเพื่อนำเงินมาชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา จึงควรบัญญัติให้มีการบังคับคดีโดยวิธีอื่นได้โดยไม่ต้องยึดทรัพย์สินเพื่อขายทอดตลาดแต่เพียงอย่างเดียว เช่น โจทก์และจำเลยอาจตกลงกันให้เอาทรัพย์สินที่ยึดเพื่อขายทอดตลาดโอนสิทธิ์ให้แก่โจทก์ซึ่งกฎหมายเปิดช่องให้กระทำได้ เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 290 วรรคสี่บัญญัติให้มีการยึดทรัพย์สินเพื่อขายทอดตลาดหรือจำหน่ายทรัพย์สินโดยวิธีอื่นได้ นอกจากนั้น เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้มีการใช้วิธีดังกล่าวอาจมีการแก้ไขกฎหมายโดยลดค่าธรรมเนียมเจ้าพนักงานบังคับคดีกรณียึดทรัพย์สินแล้วไม่มีการขายหรือจำหน่ายด้วยซึ่งจะเป็นผลให้กระบวนการบังคับคดีมีความรวดเร็วขึ้นได้

อย่างไรก็ดี การบังคับคดีทรัพย์สินทางปัญญา เช่น การบังคับคดีลิขสิทธิ์ ซึ่งยังไม่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการไว้โดยเฉพาะอันทำให้เกิดปัญหาความยุ่งยากและล่าช้าในการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลได้นั้น แนวทางแก้ไขปัญหานี้ควรที่จะแก้ไขเพิ่มเติม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยมีการกำหนดให้มีหลักเกณฑ์และวิธีการบังคับคดีทรัพย์สินบางประเภท แต่เนื่องจากกระบวนการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอาจต้องใช้ระยะเวลานาน ดังนั้น ในระหว่างการดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง จึงควรกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการบังคับคดีทรัพย์สินบางประเภทไว้ในกฎกระทรวงเสียก่อนอันจะสะดวกและรวดเร็วกว่า โดยอาศัยอำนาจ มาตรา 5(2) แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2543 ที่ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจออกกฎกระทรวงในการจัดวางระเบียบทางธุรการในเรื่องการยึดและอายัด และการจำหน่ายทรัพย์สินเป็นตัวแทนโดยวิธีขายทอดตลาดหรือโดยวิธีอื่น และในเรื่องวิธีการบังคับคดีทางอื่นๆ ที่เจ้าพนักงานบังคับคดีจะพึงปฏิบัติ

3. มิติด้านค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมในการเข้าถึงความยุติธรรม

3.1 แนวทางในการแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี

แนวทางในการแก้ไขปัญหาการดำเนินคดีมโนสำเนาและคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่มีค่าใช้จ่ายสูง

โจทก์และจำเลยในคดีมโนสำเนาและคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่มักจะมีทนายความในการฟ้องและต่อสู้คดีกันเป็นเหตุให้ต้องมีภาระค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับทนายความซึ่งบางครั้งอาจจะสูงกว่าจำนวนทุนทรัพย์ที่พิพาทเสียอีกนั้น ควรใช้แนวทางในการแก้ไขปัญหานี้โดยการที่ผู้พิพากษาจะต้องดำเนินบทบาทเชิงรุกเพื่อช่วยเหลือคู่ความในการดำเนินคดีมโนสำเนาและคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้อย่างแท้จริงและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีมโนสำเนาและคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่ประสงค์ให้คู่ความสามารถฟ้องและต่อสู้คดีได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือซึ่งจะเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายในส่วน of ค่าทนายความได้

ส่วนการที่คู่ความฝ่ายที่แพ้คดีในคดีมโนสำเนาและคดีไม่มีข้อยุ่งยากซึ่งอาจต้องรับผิดชอบที่สุดในค่าฤชาธรรมเนียมซึ่งรวมถึงค่าทนายความและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแทนคู่ความฝ่ายที่ชนะคดีด้วยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 161 อันเป็นภาระค่าใช้จ่ายแก่คู่ความฝ่ายที่แพ้คดีนั้น ควรแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยกำหนดให้คู่ความฝ่ายที่แพ้คดีไม่ต้องใช้ค่าฤชาธรรมเนียม ค่าทนายความ และค่าใช้จ่ายในการ

ดำเนินคดีแทนคู่ความฝ่ายที่ชนะคดี เพื่อเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายของคู่ความในการดำเนินดำเนินคดี
 มโนสำเนาและคดีไม่มีข้อยุ่งยากอันจะเป็นค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมในการเข้าถึงความยุติธรรมได้

3.2 ปัญหาความช่วยเหลือทางกฎหมาย

**แนวทางในการแก้ไขปัญหาผู้ที่ไม่สามารถเสียค่าธรรมเนียมศาลได้
 ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไม่อาจขอให้ศาลแต่งตั้งทนายความในการฟ้อง
 หรือต่อสู้คดี**

ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายซึ่งคู่ความที่ไม่สามารถเสียค่าธรรมเนียมศาลได้ตามบทบัญญัติของ
 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 155 มาตรา 156 และมาตรา 156/1 จะต้องจัดหา
 ทนายความเพื่อดำเนินการฟ้องหรือต่อสู้คดีในศาล โดยบางครั้งอาจเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงกว่า
 ค่าธรรมเนียมศาลที่ได้รับยกเว้นเสียอีก แต่คู่ความดังกล่าวก็ไม่อาจขอให้ศาลจัดหาทนายความ
 ให้ได้นั้น ควรใช้แนวทางการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยกำหนดให้
 ผู้ที่ไม่มีทรัพย์สินพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาลหรือผู้ที่หากไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับ
 ความเดือดร้อนเกินสมควรอาจขอให้ศาลแต่งตั้งทนายความในการฟ้องหรือต่อสู้คดีได้ การขอให้ศาล
 แต่งทนายความให้นี้อาจกำหนดในลักษณะคล้ายคลึงกับการที่ศาลตั้งทนายความให้ตามประมวล
 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ศาลใช้ในการดำเนินคดีอาญา
 อยู่แล้วจึงสามารถนำมาปรับใช้กับการดำเนินคดีแพ่งได้ดีกว่าการนำรูปแบบอื่นที่ศาลและประชาชน
 ไม่คุ้นเคยมาปรับใช้ เช่นที่เคยมีข้อเสนอให้ใช้รูปแบบการคณะกรรมการช่วยเหลือทางกฎหมายประจำ
 ศาลชั้นต้นที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทุกศาลเป็นผู้พิจารณา ในกรณีที่ศาลอนุญาตให้มี
 การการตั้งทนายความก็ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งโดยคำนึงถึง
 สภาพแห่งคดี และสถานะทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด
 โดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีของ
 ผู้ที่ไม่มีทรัพย์สินพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาลหรือผู้ที่หากไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับ
 ความเดือดร้อนเกินสมควรได้อย่างแท้จริง